

पाठेघर(आड) खस्ने समस्याको रोकथाम, उपचार सम्बन्धी कार्यविधि निर्देशिका-२०६५ दोश्रो संशोधन २०६८

प्रस्तावना: नेपालका महिलाहरूमा पाठेघर (आड) खस्ने समस्या उल्लेख्य रूपमा रहेको आंकडा विभिन्न अध्ययन/अनुसन्धानहरूले देखाएका छन्। स्वस्थ महिला र स्वस्थ परिवार नभए स्वस्थ र समृद्ध नेपाल बनाउने परिकल्पना साकार हुँदैन। पाठेघर (आड) खस्ने समस्याको सम्बोधन गर्नका लागि हाम्रा विभिन्न योजना र रणनीतिहरू (स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति, २००३; नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना २०१०-२०१५, त्रि-वर्षिय योजना २०६७।०६८-२०६८।०६९, पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम र व्यवस्थापन सम्बन्धी बहुपक्षीय रणनीति २००८ (मस्यौदा); दोश्रो दीर्घकालिन स्वास्थ्य योजना (१९९७-२०१७) ले निर्देशित गरेको छ। पाठेघर (आड) खस्ने समस्याबाट प्रभावित महिलाहरूको पहिचान गरि आवश्यक परामर्श तथा उपचार (शल्यकृया) सेवा उपलब्ध गराउन सार्वजनिक निजी साभेदारी अवधारणा अनुरूप कार्यक्रम सञ्चालनका लागि नेपाल सरकारको घोषित नीति र कार्यक्रम बमोजिम देहायका सेवा तथा सुविधालाई व्यवस्थित ढंगले सञ्चालन गर्न यो निर्देशिका २०६५, दोश्रो संशोधन २०६८ जारी गरिएको छ।

परिच्छेद १ प्रारम्भिक

- संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यो निर्देशिकाको नाम “पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, उपचार र शल्यक्रिया सम्बन्धी कार्यविधि निर्देशिका-२०६५, दोश्रो संशोधन २०६८” रहेको छ।
(२) यो कार्यविधि निर्देशिका तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
- परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,
  - “रोकथाम” भन्नाले अनुसूचि १२ मा उल्लेखित पाठेघर खस्नेबाट रोकन गरिने क्रियाकलापलाई सम्झनु पर्दछ।
  - “उपचार” भन्नाले सेवाग्राही महिलालाई दक्ष/तालिम प्राप्त चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मीद्वारा स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य शिविरमा प्रदान गरिने पाठेघर (आड) खस्ने समस्या वारे जानकारी, परामर्श तथा प्राथमिक सेवा सम्झनु पर्छ।
  - “शल्यक्रिया” भन्नाले *अनुसूचि ८ बमोजिमका टिमद्वारा* स्वास्थ्य संस्था वा शिविरमा सेवाग्राही महिलाको उपचारको लागि गरिने शल्यक्रियालाई सम्झनुपर्छ।

- (घ) “सेवाग्राही” भन्नाले पाठेघर सम्बन्धि समस्याबाट प्रभावित महिलालाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ङ) “स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम मान्यता प्राप्त दक्ष चिकित्सक वा नर्स वा दक्ष प्रसूति कर्मी (SBA) सम्भन्नुपर्छ ।
- (च) “दक्ष चिकित्सक” भन्नाले पाठेघर खस्ने समस्याको उपचार (शल्यक्रिया) प्रदान गर्ने विशेषज्ञ एवं तालिम प्राप्त चिकित्सक सम्भन्नुपर्छ ।
- (छ) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले केन्द्रिय, क्षेत्रिय, अञ्चल, जिल्ला अस्पताल, प्रा.स्वा.के., स्वास्थ्य चौकी र उप-स्वास्थ्य चौकी लगायत स्वीकृती प्राप्त सरकारी वा नीजि शिक्षण अस्पताल, सामुदायीक अस्पताल तथा विशेषज्ञता भएको नीजि अस्पताल, नर्सिङ्ग होम समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ज) “सार्वजनिक-निजी साभेदारी” भन्नाले पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, उपचार सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, गैह्र सरकारी तथा नीजि स्वास्थ्य संस्थाबीच हुने सहकार्य सम्भन्नुपर्छ ।
- (झ) “सेवा” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम सेवाग्राहीले प्राप्त गर्ने सेवा सम्भन्नुपर्छ ।
- (ञ) “इकाइ मूल्य” (Unit Cost) भन्नाले नेपाल सरकारले पाठेघर खस्ने समस्याको उपचार (शल्यकृया समेत) गरे वापत स्वास्थ्य संस्थालाई दिन तोकिएको एकमुष्ट रकम सम्भन्नुपर्छ ।
- (ट) “सोधभर्ना” भन्नाले सरकारी वा अन्य स्वास्थ्य संस्थाले यस निर्देशिका बमोजिम सेवा दिए पश्चात पछि दावी गरि अख्तियार प्राप्त संस्थाले गर्ने भुक्तानी गर्ने सम्भन्नुपर्छ ।
- (ठ) “मन्त्रालय” भन्नाले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय सम्भन्नुपर्छ ।
- (ड) “विभाग” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा विभागलाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ढ) “महाशाखा” भन्नाले परिवार स्वास्थ्य महाशाखालाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (ण) “निर्देशनालय” भन्नाले क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालय सम्भन्नुपर्छ ।
- (त) “क्षेत्र” भन्नाले विकास क्षेत्र सम्भन्नुपर्छ ।

परिच्छेद २
सेवा सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था

३. **सेवा तथा सुविधा:** (१) पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, उपचार र शल्यक्रियाका लागि देहाय बमोजिमको सेवा सुविधा प्रदान गरिनेछ ।

(क) शल्यक्रिया सेवाका लागि प्रेषण भइ आएका वा आफै आएका सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य संस्थामा वा शिविरमा निःशुल्क शल्यक्रिया, शल्यक्रिया पछिको **अनिवार्य** फलोअप सेवा प्रदान गरे वापत स्वास्थ्य संस्थालाई उपलब्ध गराउने इकाई मूल्य वापतको रकम ।

(ख) सेवाग्राही महिलालाई शल्यक्रियाको लागि स्वास्थ्य संस्था तथा शिविर सम्म आउदा र घर फर्कदा लाग्ने यातायात खर्च वापतको रकम ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम प्रदान गरिने सुविधा अनुसूचि-१ मा तोकिए बमोजिम हुनेछ । तर अस्पतालको सुविधायुक्त क्याबिनमा बसी शल्यक्रिया सेवा लिने सेवाग्राहीको हकमा उपदफा १ बमोजिम कुनै पनि सेवा सुविधा उपलब्ध हुनेछैन ।

(३) **शल्यक्रिया पछिको फलोअप एकिकृत सुपरिवेक्षकको वजेटवाट जिल्ला स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्य कार्यालयका प.हे.न.र प्रमुखले तोकेको स्वास्थ्य कर्मीले संयुक्त रुपमा गर्नु पर्नेछ ।**

(४) उपदफा (१) खण्ड (क) बमोजिम इकाई मुल्यवाट नै सेवाग्राहीको लागि आवश्यक औषधि, सामान, उपकरण, शैयाशुल्क, भर्ना भै शल्यक्रिया गरी डिस्चार्ज नभए सम्म खाना खर्च, पोष्ट अपरेटिभ सेवा र फलोअप सेवा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(५) इकाई मुल्य दावी गर्ने स्वास्थ्य संस्था वा शिविर संचालकले सेवाग्राही महिलालाई पाठेघर खस्ने समस्याको निदान, उपचार, शल्यक्रिया गरेवापत कुनै पनि प्रकारको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सेवा शुल्क लगाउन पाउनेछैन ।

४. **निदान र छनौट प्रकृया:** (१) पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, निदान (Diagnosis) र शल्यक्रियाको लागि आवश्यक सेवाग्राही छनौट (Client Screening) को लागि निजि तथा सरकारी सहकार्यमा देहाय बमोजिमका सेवाहरू प्रदान गरिनेछन्:

(क) जनचेतनामूलक सामाग्रीहरू (विद्युतीय/छपाई/मौखिक) को प्रयोग गरि पाठेघर खस्ने समस्यावारे जानकारी गराउने ।

(ख) निश्चित स्थान र समयमा छनौट शिविर (Screening Camp) खडा गरि उपचार तथा शल्यक्रिया गर्नुपर्ने महिलाहरूको सूची तयार गर्ने ।

(ग) पाठेघर खसेका महिलाहरूलाई दक्ष/तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीद्वारा रिङ्ग पेसरी तथा अन्य उपचार सेवा दिने तथा किगल व्यायाम गर्न सिकाउने ।

- (घ) शल्यक्रियाको लागि छनौट गरिएका महिलाहरुको आवश्यक उपचार गरि शल्यक्रियाको लागि निर्धारित स्वास्थ्य संस्थामा अनुसूचि-२ अनुसार फारम भरि प्रेषण गर्ने ।
- (ङ) खण्ड (घ) अनुसार प्रेषण गरिएको सेवाग्राहीको विवरण तयार गरि क्याम्प सकिए लगत्तै HMIS-32 भरी निर्देशनालय र महाशाखालाई जानकारी गराउने ।

(२) **छनौट शिविर (Screening Camp) संचालन सम्बन्धमा:** पाठेघर खस्ने समस्याबाट प्रभावित भएका महिलाहरुको निदान र प्राथमिक उपचारकालागि स्थानीय तहमा तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मिद्वारा शिविर संचालन गन सकिनेछ:

- (क) निर्देशनालयले क्षेत्रभित्रका जिल्लाको भौगोलिक अवस्था, जनघनत्व तथा पहुचता हेरि स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार आवश्यक संख्यामा छनौट शिविर संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) छनौट शिविर साधारणतया प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र वा स्वास्थ्यचौकी भएको स्थान र बहुसंख्यक जनसाधारणलाई आवत जावत गर्न पायक पर्ने स्थानमा संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) छनौट शिविर संचालन गर्न कमसेकम निम्न अनुसारको जनशक्ति परिचालन गर्नु पर्नेछ ।
  - डाक्टर - १ जना, स्टाफ नर्स - २ जना
  - काउन्सिलर/ स्टाफ नर्स/हे.अ./अ.न.मी. - १ जना
  - सेवा परिचालनको लागि स्थानीय स्तरका स्वास्थ्य कर्मचारीहरुलाई ज्ञान र शिपको आधारमा दिइएको बजेटको परिधिभित्र रहि आवश्यकता अनुसार सहभागी गराउन सकिनेछ ।

(३) **छनौट शिविर व्यवस्थापन:** उपदफा (२) बमोजिम शिविर संचालन गर्दा स्थानीय तहमा निम्न बमोजिमको कार्य गर्नु पर्नेछ ।

- (क) शिविर संचालन गर्नुभन्दा पहिले क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालय र जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयले आपसी समन्वय गरि सेवाको पहुच कम भएका समुदाय सम्म पुग्ने गरि शिविर संचालन गर्नु पर्ने स्थानको तय गरी सो को जानकारी जि.स्वा.का.ले निर्देशनालयलाई र निर्देशनालयले महाशाखालाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (ख) शिविर संचालन गर्न आवश्यक तयारी गर्ने,
- (ग) शिविर संचालन गर्नु भन्दा २ हप्ता पहिले नै महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका, स्थानिय संघ संस्था मार्फत शिविर संचालनको मिति, स्थान तथा सेवाको प्रचार प्रसार गर्ने र गराउने,
- (घ) शिविर संचालनको लागि आवश्यक औषधि, उपकरण तथा उपदफा २(घ) अनुसारको जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,

५. **शल्यक्रिया सेवा:** कुनै सेवाग्राही महिला पाठेघर खस्ने रोगको उपचारको लागि प्रेषित (रेफर) भएर वा आफै आएमा आवश्यक जाँच गरी स्वास्थ्य संस्थाले स्थानीय शिविर वा अस्पतालमा शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

- (१) **अस्पतालमा गरिने शल्यक्रिया:** यस निर्देशिका वमोजिम पाठेघर खस्ने रोगको शल्यक्रिया विशिष्ट सेवा उपलब्ध भएका अस्पतालहरुबाट हप्ताको कम्तिमा १ दिन (कुनै एक वार तोकी) नियमित शल्यक्रिया सेवा वर्षभरिनै उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (क) निर्धारण गरिएको दिन (वार) र सेवाको बारेमा अस्पतालले सम्बन्धित क्षेत्रीय निर्देशनालय र अन्य जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (ख) निर्देशनालय तथा जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयबाट प्रेषण भै वा आफैँ आएका सेवाग्राही महिलालाई दफा ३ उपदफा १ (ख) र (ग) अनुसार सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (ग) खण्ड (ख) अनुसार शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्दा अनुसूचि-३ वमोजिम सेवाग्राही र अविभावकका तर्फबाट मन्जुरीनामा लिनु पर्नेछ ।
- (घ) खण्ड (ख) अनुसार शल्यक्रिया गरी डिस्चार्ज पश्चात फलोअपको लागि प्रेषित सेवाग्राहीको लागि प्रेषण गर्ने संस्थालाई जानकारी गराउने र आफैँ आएका सेवाग्राहीका लागि अस्पतालमा साधारणतया १ महिना पश्चात फलोअपको लागि आउने जानकारी गराउनु पर्नेछ ।
- (ङ) खण्ड (ख) अनुसार दिने सेवा सुविधाको लागि केन्द्रिय, क्षेत्रीय, अञ्चल तथा नेपाल सरकारबाट अनुदान जाने अस्पतालहरुलाई स्वास्थ्य सेवा विभागबाट वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम र अख्तियारी प्राप्त हुनेछ ।
- (च) खण्ड (ङ) अनुसार अख्तियारी नपाउने तर यस निर्देशिका अनुसार सेवा दिने अस्पतालले यस निर्देशिकाको अनुसूचि-५ अनुसार विवरण तयार गरि सम्बन्धित क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालय वा संभौता गरेको संस्थामा सोधभर्नाको लागि माग गर्नु पर्नेछ ।
- (२) **शिविरमा गरिने शल्यक्रिया:** यस निर्देशिका वमोजिम शिविरबाट पाठेघर खस्ने रोगको शल्यक्रिया संचालन गर्न स्वास्थ्य सेवा विभाग, क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालय, वा सो बाट छनौट गरिएका सरकारी, गैह्र सरकारी तथा निजि स्वास्थ्य संस्था वा स्वीकृत कार्यक्रम सहित अख्तियारी पाएका स्वास्थ्य संस्थाले देहाय वमोजिम शल्यक्रिया शिविर संचालन गर्नु पर्नेछ ।
- (क) शिविर संचालन गर्ने संस्थाले स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार वा तोकिएको संख्यामा शिविर संचालनकोलागि पूर्व तयारी गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) सम्बन्धित क्षेत्रका जिल्लाहरु वा तोकिएको जिल्लाहरु संग समन्वय गरि सेवाग्राहीको चाप, (सिमान्तिकृत क्षेत्र, पहुँच योग्य स्थान) तथा पूर्वाधारको उपलब्धता हेरि शिविर संचालनको स्थान र मिति तय गर्नुपर्नेछ र सो को जानकारी निर्देशनालय र महाशाखालाई गराउनु पर्नेछ ।
- (ग) खण्ड (ख) अनुसारको शिविर संचालनको प्रचार प्रसार राष्ट्रिय स्वास्थ्य शिक्षा सूचना तथा संचार केन्द्र मार्फत वा स्थानीय स्तरबाटै श्रव्य, दृश्य तथा पत्र पत्रिको माध्यमबाट गराउनु पर्नेछ ।
- (घ) शिविर संचालनको लागि यस निर्देशिकाको अनुसूचि-८ अनुसारको जनशक्ति तथा आवश्यक औजार उपकरण, औषधिको उपलब्धताको निश्चित गर्नुपर्नेछ ।

- (ड) निर्देशनालय तथा जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयबाट संचालन गरिएको छनौट शिविरबाट प्रेषण भै वा आफै आएका सेवाग्राही महिलालाई दफा ३ उपदफा १ (ख) र (ग) अनुसार सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
  - (च) खण्ड (ड) अनुसार शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्दा अनुसूचि-३ बमोजिम सेवाग्राही र अविभावकका तर्फबाट मन्जुरीनामा लिनु पर्नेछ ।
  - (छ) खण्ड (ड) अनुसार दिने सेवा सुविधाको लागि स्वास्थ्य सेवा विभागबाट वार्षिक स्विकृत कार्यक्रम र अख्तियारी प्राप्त हुनेछ ।
  - (ज) यस उपदफा अनुसार शिविर संचालनको लागि अनुसूचि-१ खण्ड (१) अनुसार प्रति सेवा इकाई मुल्यको अलावा खण्ड (४) अनुसार प्रति सेवा थप इकाई मुल्य प्राप्त हुनेछ ।
- (३) **पोष्ट अपरेटिभ र फलोअप सेवा:** यस दफाको उपदफा (१) र (२) बमोजिम शल्यक्रिया सेवा प्रदान गरे पश्चात् शल्यक्रिया गर्ने संस्थाले देहाय बमोजिमको पोष्ट अपरेटिभ र फलोअप सेवाहरू प्रदान गर्नुपर्नेछ ।
- (क) शल्यक्रिया गरिसकेपछि आवश्यकतानुसार सात दिनसम्म पोष्ट अपरेटिभ सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
  - (ख) सेवाहरूमा आवश्यकतानुसार परामर्श (Counseling) र स्वास्थ्य शिक्षा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
  - (ग) सामान्यतया एक महिनामा पहिलो फलोअप जाँच गर्ने ।
  - (घ) खण्ड (ग) अनुसारको सेवाको लागि आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था शिविर संचालन गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले नै गर्नुपर्नेछ ।
  - (ङ) शल्यक्रिया गरेका महिलाहरूलाई जटिलता भएमा आवश्यकता अनुसार निःशुल्क उपचारको व्यवस्था शल्यक्रिया गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले मिलाउनु पर्नेछ ।
  - (च) पोष्ट अपरेटिभ, फलोअप उपचार दिन लाग्ने आवश्यक रकम दफा ३ उपदफा (१) (ख) अनुसार प्राप्त हुने इकाई मुल्यबाट नै व्यहोर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ३

गैर सरकारी तथा नीजि स्वास्थ्य संस्था मार्फत सेवा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी व्यवस्था

नेपाल सरकारको प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रममा परेको यस कार्यक्रम र सेवाग्राहीको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न सार्वजनिक-नीजि साभेदारीको अवधारणा अनुरूप गैर सरकारी, सामुदायिक तथा नीजि स्वास्थ्य संस्था मार्फत पनि पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, निदान, उपचार तथा शल्यक्रिया कार्य गराउनु आवश्यक भएकोछ । यसको लागि देहाय बमोजिम कार्यविधि निर्धारण गरिएकोछ ।

६. **स्वास्थ्य संस्थाको छनौट:** (१) सेवा उपलब्ध गराउन महाशाखा वा निर्देशनालयले गैर सरकारी तथा नीजि स्वास्थ्य संस्थाहरू मध्येबाट औचित्य तथा उपयुक्तताको आधारमा

अनुसूचि-८ अनुसार निश्चित मापदण्ड पुगेका स्वास्थ्य संस्थाबाट छनौट गर्न सकिने छ ।

- (२) उपदफा (१) अनुसार स्वास्थ्य संस्था छनौट गर्नको लागि प्रचलित ऐन तथा नियमावलीको अधिनमा रहि प्राविधिक आशय पत्र र अनुसूचि-६ अनुसारको विवरण पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) अनुसार स्वास्थ्य संस्था छनौट गर्दा क्षेत्रको सेवाग्राहीको चाप तथा भौगोलिक पहुँचताको आधारमा अनुसूचि-८ अनुसारको निर्दिष्ट मापदण्ड पूरा गरेका नीजि तथा गैर सरकारी स्वास्थ्य संस्था मध्येबाट प्रचलित ऐन तथा नियमावलीको प्रकृया पूरा गरि छनौट गर्नेछ ।
- (४) उपदफा (३) अनुसार छनौट भएका स्वास्थ्य संस्था संग सम्पूर्ण रुपमा दफा ३ उपदफा (१) खण्ड (क), (ख), (ग) वा आंशिक रुपमा खण्ड (ख), (ग) मात्र कार्यान्वयनको लागि महाशाखा/निर्देशनालयले अनुसूचि-७ को ढाँचा अनुसार सम्झौता गर्न सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) अनुसार संझौता भएका स्वास्थ्य संस्थालाई महाशाखा/निर्देशनालय ले कार्यादेश दिनु पर्नेछ ।
- (६) कार्यादेश दिए पश्चात अनुमानित केश संख्याको आधारमा कार्यादेश दिने महाशाखा/निर्देशनालयले ३० प्रतिशत पेशिकको रुपमा रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ र कार्यसम्पन्न भएपछि प्रतिवेदन प्राप्त गरि रुजुगरि निर्धारित इकाइ मुल्य अनुसारको रकम पेशिक फछ्यौट गरि सोधभर्ना भुक्तानी दिनु पर्नेछ ।

७. सेवा संचालन: (१) दफा ६ अनुसार कार्यादेश पाएका स्वास्थ्य संस्थाले दफा ३ लाई कार्यान्वयन गर्न दफा ४ र दफा ५ अनुसारको सेवा संचालन गर्नु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) अनुसार स्वास्थ्य संस्थाले सेवा प्रदान गरेपछि अनुसूचि-५ अनुसारको विवरण साथ सम्झौता गरिएको महाशाखा/निर्देशनालय संग प्रति इकाई मुल्य अनुसार हुन आउने रकम सोधभर्ना माग गर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) अनुसार स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राही महिलालाई पाठेघर खस्ने समस्याको निदान, उपचार, शल्यकृया गरेवापत कुनै पनि प्रकारको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सेवा शुल्क लगाउन पाउनेछैन ।
- (४) मन्त्रालय, विभाग, महाशाखा, निर्देशनालय र जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालय समेतको सुपरिवेक्षणमा उपदफा (२) अनुसार कुनै पनि प्रकारको प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सेवा शुल्क लगाइएको पाइएमा यस निर्देशिका अनुसार गरिएको संझौता प्रथम पक्षबाट भङ्ग गरिनुका साथै स्वास्थ्य संस्था दर्ता खारेजी समेतको सिफारिस गर्न सकिनेछ ।
- (५) गैर सकारकारी संस्थाले शिविर वा अस्पतालमा पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, निदान, उपचार र शल्यक्रिया को प्रचार प्रसार गर्दा नेपाल सरकारले आयोजना गरेको भन्ने व्यहोरा अनिवार्य रुपमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(६) सेवा प्रदायक संस्थाले डिस्चार्ज पछाडीको फलोअप सेवाको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

परिच्छेद ४

बजेट व्यवस्थापन तथा वितरण

८. पाठेघर (आइ) खस्ने समस्याको उपचारको लागि रकमको व्यवस्था: (१) पाठेघर खस्ने समस्याको उपचार (शल्यक्रिया समेत) को लागि मन्त्रालयले वार्षिक कार्यक्रममा रकम विनियोजन गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विनियोजित रकम मध्येबाट विभागले निर्देशनालय र नेपाल सरकारको अनुदान रकम पाउने सरकारी स्वास्थ्य संस्थाको लागि वार्षिक लक्ष समेत तोकि बजेट बाँडफाँड गरि अख्तियारी पठाउनेछ।

(३) जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयबाट दफा ४ अनुसार गरिने निदान तथा छनौट कार्यको लागि विभागले लक्ष तथा बजेट बाँडफाँड गरि स्विकृत कार्यक्रम र अख्तियारी पठाउनेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त रकम महाशाखा/निर्देशनालयले दफा ५ अनुसार छनौट भएका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ६ अनुसार संभौताको आधारमा अनुसूचि-१ अनुसारको इकाइ मुल्य अनुमानित संख्या अनुसार ३० प्रतिशत पेशिक तथा अनुसूचि-५ अनुसार प्राप्त विवरणको आधारमा पेशिक फछ्यौट गरि सोधभर्नाको रुपमा प्रदान गर्नेछ।

(५) दफा ५ उपदफा (१) अनुसार सेवा दिने स्वास्थ्य संस्थाले नयां आर्थिक वर्ष सुरु भै स्विकृत कार्यक्रम, अख्तियारी र निकास प्राप्त नहुदा सम्म स्वास्थ्य संस्थाको कुनै पनि मौज्दात रकमबाट खर्च गरि निकास भए पछि सोधभर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।

९. उपचार (शल्यक्रिया) गराउने सेवाग्राहीले पाउने सुविधा: (१) यस निर्देशिका बमोजिम पाठेघर खस्ने समस्याको स्वास्थ्य संस्थामा वा शिविरमा उपचार (शल्यक्रिया) गराउने सेवाग्राहीले सम्बन्धित सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाबाट देहायका सुविधा पाउनेछन्:

- (क) यस निर्देशिका अनुसारको यातायात खर्च,
- (ख) सेवाग्राहीलाई उपचार अवधि भरको लागि खानाको सुविधा।
- (ग) निःशुल्क उपचार, शल्यक्रिया, फलोअप तथा जटिलताको व्यवस्थापन जस्मा सम्पूर्ण क्लिनिकल, सर्जिकल तथा औषधि बापतको खर्च।

२) सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य संस्थाबाट डिस्चार्ज भै जाने वेलामा यस निर्देशिका बमोजिमको यातायात खर्च प्रदान गरिनेछ।

(३) सेवाग्राहीलाई प्रेषण गर्ने संस्थाले पठाएको प्रेषण पुर्जा अनुसूचि-२ को आधारमा सम्बन्धित जिल्लाको दर अनुसार पाउने यातायात खर्च सेवा दिने संस्थाले

भुक्तानी दिनु पर्नेछ । जस्तै: रसुवावाट काठमाडौंमा प्रेषण गरिएको खण्डमा रसुवा जिल्लाको दर अनुसार यातायात खर्च भुक्तानी दिनु पर्नेछ । यसरी भुक्तानी गर्दा प्रेषण पुर्जा या नागरिकता अनिवार्य पेश गर्नु पर्नेछ ।

- (४) उपदफा (१) (क) अनुसार यातायात खर्च भुक्तानी गर्दा अनुसूचि ४ अनुसारको विवरण भरि भुक्तानी दिनु पर्नेछ ।
- (५) यस निर्देशिका बमोजिम सेवाग्राही महिलालाई प्रदान गरिने सुविधा स्वास्थ्य संस्थामा भर्ना भै निःशुल्क सेवा पाएको कागज र डिस्चार्ज फाराम, परिचयपत्र जस्तै नागरिकता, वा गा.वि.स./न.पा./जि.वि.स.को सिफारिस पत्रको आधारमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (६) सेवाग्राही महिलालाई सुविधा रकम भुक्तानी गर्दा सुविधा बुझेको भरपाई संलग्न गरी लेखापरिक्षणको लागि सुरक्षित राख्नुपर्नेछ ।

१०. सेवा दिने स्वास्थ्य संस्थाले प्राप्त गर्ने सुविधा: (१) यस निर्देशिकाको दफा ५ उपदफा (१) अनुसार शल्यक्रिया सेवा दिने स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूचि-१ को उपखण्ड (१) अनुसार र उपदफा (२) अनुसार शल्यक्रिया सेवा दिने स्वास्थ्य संस्थाले उपखण्ड (१) र (५) अनुसार प्रति सेवा इकाई मुल्य प्राप्त गर्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) अनुसार प्राप्त रकमवाट सेवाग्राहीको लागि आवश्यक औषधि, सामान, उपकरण, शैयाशुल्क, भर्ना भै शल्यक्रिया गरी डिस्चार्ज नभए सम्मको लागि खाना खर्च, पोष्ट अपरेटिभ सेवा र फलोअप खर्च तथा विशेषज्ञ लगायत सेवा प्रदायकको उत्प्रेरणा आदि सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । साथै शिविर संचालनको सम्पूर्ण खर्च उपदफा (२) अनुसार शल्यक्रिया सेवा दिने स्वास्थ्य संस्थाले उपखण्ड (१) र (५) अनुसार प्राप्त गर्ने इकाई मुल्यवाट खर्च गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) अनुसार इकाई मुल्य प्राप्त गर्न सम्पूर्ण सेवाग्राहीको अनुसूचि-४ अनुसार रकम बुझेको भरपाई र आवश्यक कागजात सहित अनुसूचि-५ अनुसार विवरण भरि रकम प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

(४) सेवा प्रदान गरे बापत स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गर्ने रकमको दर अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ५

प्रतिवेदन, अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्यांकन

११. प्रतिवेदन: (१) छनौट शिविरको प्रतिवेदन: निर्देशनालय वा जिल्ला (जन)स्वास्थ्य कार्यालयवाट गरिएको छनौट सेवाको प्रतिवेदन प्रत्येक शिविर समाप्त भएको ३ दिन भित्र स्थानीय स्तरमा सूचि तयार गर्ने र सो को पूर्ण फेहरिस्त (लिष्ट) वनाई जिल्ला (

जन) स्वास्थ्य कार्यालयले निर्देशनालयमा र निर्देशनालयले महाशाखामा अनिवार्य रूपमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) शल्यक्रियाको प्रतिवेदन: (क) शल्यक्रिया गरिएका सम्पूर्ण सेवाग्राहीको प्रतिवेदन, सेवाको विवरण लगायत खर्च प्रदान गरिएका साथै संलग्न कागजातहरू सेवा प्रदान गर्ने वा गराउने संस्थाले सुरक्षित राख्नु पर्ने र अधिकार प्राप्त लेखा परिक्षकले मागेको वेलामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(ख) उपचार (शल्यक्रिया) को विवरण अनुसूचि ११ बमोजिम प्रत्येक महिनामा निर्देशनालय र महाशाखामा पठाउनु पर्नेछ ।

१२. अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण: (१) यस निर्देशिका अनुसार सेवाको अनुगमन गर्ने कार्य जिल्ला (जन)स्वास्थ्य कार्यालय, निर्देशनालय, महाशाखा, विभाग तथा मन्त्रालयले गर्नेछ ।

(२) निर्देशनालयले सम्बन्धित क्षेत्रभित्रका जिल्लाहरूमा हुने कार्यक्रमको निरन्तर अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्नुपर्नेछ । जिल्लामा सञ्चालन हुने सबै कार्यक्रमको सुपरिवेक्षण सम्बन्धित जिल्ला (जन)स्वास्थ्य कार्यालयले निरन्तर रूपमा गर्नेछ ।

(३) कार्यक्रमको कुनै पनि तह (केन्द्रीय, क्षेत्रीय, जिल्ला) बाट हुने अनुगमनले उक्त कार्यक्रमको गुणस्तर तथा सेवाग्राही महिलाले समयमै पाए नपाएको, सेवाग्राही महिलाहरू सेवाको गुणस्तरबाट सन्तुष्ट भए नभएको तथा सेवाको व्यवस्थापन समेत अनुगमन गर्नुपर्नेछ ।

(४) सेवाको पारदर्शिताको लागि सामाजिक लेखा परिक्षण (Social Audit) गर्दा यो कार्यक्रमलाई समेत समावेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको सामाजिक लेखा परिक्षणबाट त्रुटि फेला परेमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुन सक्नेछ ।

परिच्छेद ६

सेवाको पारदर्शिता

१३. सेवाको पारदर्शिता: (क) सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाले सेवाको विवरण, सेवाग्राही महिलाको नाम, जातीकोड, ठेगाना, सम्पर्क फोन नं. र सेवा प्रदान गरिएको मिति प्रत्येक महिना स्थानीय जिल्ला (जन)स्वास्थ्य कार्यालय, गा.वि.स/न.पा., जि.वि.स. तथा सार्वजनिक स्थानमा अनिवार्य रूपमा टाँसी सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

(ख) खण्ड (क) अनुसार तयार गरिएको विवरण निर्देशनालय र महाशाखामा समेत पठाउनु पर्नेछ ।

१४. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस निर्देशिका बमोजिम प्राप्त हुने सेवाका सम्बन्धमा सेवाग्राही तथा स्वास्थ्य संस्थाको आपसी सहमतिबाट भएको मानिनेछ । सेवा प्रदायक

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवालाई सुरक्षित रूपमा गरेको मानिनेछ, गम्भिर त्रुटि भएको अवस्थामा प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ ।

१५. अनुसूचीमा हेरफेर तथा थपघटः स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले यस कार्यविधि निर्देशिका तथा अनुसूचीहरूमा आवश्यकतानुसार हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।

शल्यक्रिया र यातायात खर्च बापतको इकाइ मुल्य

(दफा ३(१) सँग सम्बन्धित)

- (१) यस निर्देशिका बमोजिम पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया सेवा बापतको इकाइ मुल्य प्रति सेवाग्राही हिमाली क्षेत्रको रु. १५००० (पन्ध्र हजार), पहाडी क्षेत्रको रु १३००० (तेह्र हजार) र तराई क्षेत्रको लागि रु १२,००० (बाह्र हजार) हुनेछ ।
- (२) उपखण्ड (१) बमोजिम प्राप्त गरेको रकम मध्येबाट सम्बन्धित सेवाग्राहीको शल्यक्रिया शुल्क, भर्ना शुल्क, शैया शुल्क, औषधि तथा खाना लगायत जटिलताको साथै सेवा प्रदायकको पारिश्रमिक (पारितोषिक) समेत समावेश गरिएकोछ । खाना उपलब्ध नगराउने स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहि शल्यकृयाको लागि भर्ना भएको अवधिभरको प्रति छाक रु. ५० का दरले इकाइ मुल्यबाट सेवाग्राहीलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (३) छनौट शिविरको लागि देहाय बमोजिम रकमको व्यवस्था गरिएको छ ।
- (क) निर्देशनालयबाट गरिएको छनौट शिविरको लागि प्रति शिविर एकलाखमा नवढाई खर्च गर्न सकिनेछ । तर प्रति शिविर कमसेकम २०० जना महिलाको परिक्षण गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (ख) जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालयबाट गरिने छनौट शिविरको लागि विभागबाट पठाइएको स्विकृत कार्यक्रम र अख्तियारीमा उल्लेख भए अनुसार खर्च गर्न सकिनेछ ।
- (४) पाठेघर खस्ने समस्याको उपचार/शल्यक्रिया गर्न स्वास्थ्य संस्था भन्दा अन्य स्थान वा जिल्लामा गइ क्याम्प संचालन गर्दा सम्बन्धित जिल्ला (जन) स्वास्थ्य कार्यालय, निर्देशनालय सँग समन्वय तथा सम्भौता गरि क्याम्प संचालन गर्नुपर्नेछ । यसरी क्याम्प प्रयोजनको लागि थप इकाइ मुल्य निम्न अनुसार रहनेछ ।
- (क) हिमाली क्षेत्रको लागि प्रति सेवाग्राही पाँच हजार रूपैयाँ,
- (ख) पहाडी क्षेत्रको लागि प्रति सेवाग्राही तीन हजार रूपैयाँ,
- (ग) तराई क्षेत्रको लागि प्रति सेवाग्राही एक हजार पाँच सय रूपैयाँ ।
- उक्त रकमबाट क्याम्पको लागि आवश्यक सम्पूर्ण मानव श्रोतको यातायात खर्च, औजार उपकरणहरुको ढुवानी, क्याम्प संचालन र व्यवस्थापन लगायत फलो अप सेवा दिनु पर्नेछ ।
- (५) सेवाग्राहीको लागि पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया गर्न स्वास्थ्य संस्था वा शिविरमा आउदा निम्न अनुसार यातायात खर्च सेवा प्रदायक संस्थाले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- (क) हिमाली क्षेत्रको लागि एक हजार पाँच सय रूपैयाँ,
- (ख) पहाडी क्षेत्रको लागि एक हजार रूपैयाँ,
- (ग) तराई क्षेत्रको लागि पाँच सय रूपैयाँ ।
- (६) शिविर संचालन गर्दा गंभीर किसिमको जटिलता भई सेवाग्राहीलाई तुरन्त प्रेषण गरि उपचार गराउनु परेमा निर्देशनालले पुष्ट्याई तथा औचित्यताको आधारमा विभागको सहमतिमा बढिमा रु. एकलाख सम्म खर्च गर्न सकिनेछ ।

(७) यस निर्देशिकाको प्रयोजनको लागि उपखण्ड (४) र (५) बमोजिमको हिमाली, पहाडी तथा तराई क्षेत्रको भौगोलिक वर्गीकरण देहायबमोजिम गरिएको छ ।

हिमाली क्षेत्रका जिल्लाहरू	पहाडी क्षेत्रका जिल्लाहरू	तराई क्षेत्रका जिल्लाहरू
१. संखुवासभा	१. भोजपुर	२१. गुल्मी
२. सोलुखुम्बु	२. धनकुटा	२२. कास्की
३. ताप्लेजुङ	३. इलाम	२३. लमजुङ
४. दोलखा	४. खोटाङ	२४. म्याग्दी
५. रसुवा	५. ओखलढुङ्गा	२५. पाल्पा
६. सिन्धुपाल्चोक	६. पाँचथर	२६. पर्वत
७. मनाङ	७. तेह्रथुम	२७. स्याङ्जा
८. मुस्ताङ	८. उदयपुर	२८. तनहुँ
९. डोल्पा	९. भक्तपुर	२९. दैलेख
१०. जुम्ला	१०. धादिङ	३०. जाजरकोट
११. हुम्ला	११. काठमाडौँ	३१. प्युठान
१२. कालिकोट	१२. काभ्रेपलाञ्चोक	३२. रोल्पा
१३. मुगु	१३. ललितपुर	३३. रुकुम
१४. बझाङ	१४. मकवानपुर	३४. सल्यान
१५. बाजुरा	१५. नुवाकोट	३५. सुर्खेत
१६. दार्चुला	१६. रामेछाप	३६. अछाम
	१७. सिन्धुली	३७. बैतडी
	१८. अर्घाखाँची	३८. डडेलधुरा
	१९. बागलुङ	३९. डोटी
	२०. गोरखा	२०. कंचनपुर

अनुसूची-२
सेवाको लागि प्रेषण भौचर
(दफा ४ सँग सम्बन्धित)

..... जिल्ला , गा.वि.स./न.पा. .... वडा नं .....
बस्ने वर्ष ..... की श्रीमती ..... मूल दर्ता नं
..... लाई यस हे.पो./प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र/अस्पताल/शिविर
.....बाट भएको छनौटमा पाठेघर खस्ने रोगको उपचार (शल्यक्रिया) गर्न आवश्यक
देखि सिफारिस गरी पठाइएको हुँदा आवश्यक त्यस ..... अस्पताल/शिविरमा
निःशुल्क उपचार गरीदिन हुन र आते जाते यातायात खर्च समेत उपलब्ध हुने बन्दोवस्त
मिलाइदिनहुन हुन प्रेषित गरिएकोछ । नीजको उपचार गरि फलोअपको पयोजनको लागि यस
.....मा जानकारी पठाई दिनु हुन अनुरोध गरिन्छ ।

सिफारिश गर्ने चिकित्सक/स्वास्थ्य कर्मको

नाम:

पद:

हस्ताक्षर:

स्वास्थ्य संस्थाको नाम:

स्वास्थ्य संस्थाको छाप:

मिति:

नोट: यो भौचर दुई प्रति तयार गर्नु पर्नेछ । एक प्रति सम्बन्धित विरामीलाई दिई एक प्रति कार्यालयमा
लगतका रूपमा राखिनेछ ।

स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाले सेवाग्राही महिलालाई आवश्यक फलोअप सेवा पनि प्रदान गर्नुपर्नेछ ।

अनुसूची-३
सेवाको मञ्जुरीनामा फाराम
(दफा ४ सँग सम्बन्धित)

म ..... मेरो ..... लाई यस
..... अस्पताल/शिविरमा बेहोस गराई वा नगराई
पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया/उपचार गराउन मञ्जुर छु। यो उपचार (शल्यक्रिया) जटिल
प्रकृतीको छ भन्नेकुरा मलाई जानकारी छ। त्यसवाट कुनै भवितव्य परी गम्भिर जटिलता वा
मृत्यु भएमा मैले अस्पताल/शिविरका कुनै पनि चिकित्सक/कर्मचारीहरुलाई कुनै दोष दिनेछैन
भनी यो मञ्जुरीनामा लेखी सही गरिदिएको छु।

सेवाग्राही महिलाको

नाम:

ल्याप्चे/सही अनिवार्य:

अभिभावकको

नाम:

सही:

ठेगाना:

मिति:

अनुसूची-४

पाठेघर खस्ने रोगको शल्यक्रिया गराउदा प्राप्त हुने यातायात खर्चको आवेदन फारामको ढाँचा

(दफा १३(२) सँग सम्बन्धित)

श्री प्रमुखज्यू

मिति:

.....

महोदय,

मैले यस ..... स्वास्थ्य संस्था/शिविरमा आएर पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया सेवा प्राप्त गरेको हुनाले यसका लागि नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउने यातायात खर्च पाउन अनुरोध गर्दछु ।

निवेदिकाको:

नाम, थर:

उमेर:

ठेगाना: जिल्ला/गा.वि.स./न.पा./वडा नं.

दस्तखत:

आवेदन फारामसंग संलग्न परिचय पत्र:

नागरिकता नं.

सेवा लिएको मिति:

मूल दर्ता नं

सम्पर्क फोन नं.

नेपाली नागरिकताको प्रतिलिपि

गा.वि.स./न.पा/जि.वि.स सिफारिस पत्र

परिचय पत्र नभए कारण खुलाउने.....

भुक्तानीको लागि सिफारिस

(दफा ८(४) सँग सम्बन्धित)

जिल्ला ..... गा.वि.स./न.पा. .... वडा नं .....

बस्ने वर्ष ..... की श्रीमती ..... मुल दर्ता नं

..... को यस अस्पताल/शिविरबाट पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया गरेको हुँदा

यातायात खर्च वापत रु.....(अक्षरुपी.....) भुक्तानी गरी

दिन हुन सिफारिस गर्दछु ।

सिफारिश गर्ने चिकित्सकको

नाम:

पद:

हस्ताक्षर:

स्वास्थ्य सस्थाको नाम:

छाप:

मिति:

सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई निजले पाउने यातायात खर्च रकम उपलब्ध गराउदा गराउने भरपाईको नमूना

म श्रीमती .....ले यस संस्थामा आएर पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया सेवा प्राप्त गरेको हुँदा यातायात खर्च वापतको रकम रु .....

(अक्षरेपी .....) बुझिलिई यो भरपाई गरी दिँएँ ।

दस्तखत:

मिति:

नाम:

नोट : यो भौचर दुई प्रति तयार गर्नुपर्नेछ ।

अनुसूची-५

सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाले प्रति सेवा इकाई मूल्य शोधभर्ना खर्च लेख्ने/भुक्तानी माग गर्ने आवेदन फाराम

(दफा १४(१) सँग सम्बन्धित)

श्रीमान्.....

..... महाशाखा/निर्देशनालय

यस ..... महाशाखा/निर्देशनालय सँग भएको संभौता अनुसार यस स्वास्थ्य संस्थाले मिति ..... देखि ..... सम्म पाठेघर खस्ने समस्याको शल्यक्रिया ..... अस्पताल/शिविरमा संचालन गरि शल्यक्रिया सेवा प्रदान गरेको हुदा निम्न अनुसार विवरण भरि निर्देशिका अनुसार पाउनु पर्ने रकमको भुक्तानी हुन पेश गरेको छु । विवरण भुटा ठहरे प्रचलित कानून वमोजिम सहुला बुझाउला ।

क्र. सं.	सेवाग्राही महिलाको नाम, थर	ठेगाना (जिल्ला, गा.बि.स/न.पा, वडा.नं)	सम्पर्क फोन नं.	ना. प्र. नं.	मूल दर्ता नं.	प्रति सेवा इकाई मूल्य	शिविर संचालन वापत खर्च	सेवा ग्राहि लाई यातायात खर्च	जम्मा खर्च रु.	कैफियत
जम्मा रकम										

जम्मा रकम रु.....(अक्षरेपी .....)

स्वास्थ्य संस्थाको नाम: ..... शिविर संचान स्थान.....

जिल्ला: .....

शल्यक्रिया सेवा प्रदान गरेको मिति: ..... देखि ..... सम्म

यस फारम साथ निम्न अनुसार कागजात संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

- सेवाग्राहीले यातायात खर्च बुझेको भरपाई (अनुसूचि-३)
- परिचयपत्रको नक्कल: नागरिकता वा गा.वि.स./ न.पा./जिविसको सिफारिस पत्र

विवरण तयार गर्नेको

दस्तखत: .....

नाम: .....

पद: .....

मिति: .....

संस्थाको छाप:

प्रमाणित गर्नेको

दस्तखत.....

नाम .....

पद: .....

मिति: .....

यो फर्मको आधारमा महाशाखा/निर्देशनालयले स्वास्थ्य संस्थालाई रकम भुक्तानी दिनु पर्नेछ ।

Social Audit को लागि यो फर्म प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

अनुसूची-६

सेवाको प्राविधिक प्रस्तावको नमूना

(दफा ६ (२) सँग सम्बन्धित)

यस पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम शल्यक्रिया सम्बन्धि कार्यविधि निर्देशिका २०६५, प्रथम संशोधन २०६६ अनुसार सेवा प्रदान गर्न इच्छुक गैर सरकारी स्वास्थ्य संस्थाले कार्यक्रमको प्रस्ताव पेश गर्दा न्यूनतम देहाय बमोजिमका बुँदाहरु समेटनुपर्नेछ ।

१. परिचय :
२. सान्दर्भिकता :
३. उद्देश्यहरु :
४. सञ्चालन गर्ने विधि (स्वास्थ्य संस्थामा वा शिविरमा):
५. सञ्चालन गर्ने स्थान र समय :
६. सञ्चालनको विस्तृत तालिका :
७. सञ्चालन हुने समय तालिका :
८. प्रतियकाई मूल्य (नियमित सेवा र शिविर संचालनको लागि) खुलाउने:
९. संलग्न गर्नुपर्ने आवश्यक कागजातहरु (विस्तृत रुपमा खुलाउने):
  - (क) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्थाको विवरण (प्रोफाइल)
  - (ख) संस्थाको दर्ता प्रमाणपत्र प्रतिलिपि
  - (ग) संस्थाको गत वर्षको आर्थिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन
  - (घ) संस्था वा कार्यक्रममा संलग्न प्राविधिक टोलीको नामावली
  - (ङ) सूचनामा अन्य कागजातहरु (आवश्यकता अनुसार)

अनुसूची-७

**नेपाल सरकार, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, स्वास्थ्य सेवा विभाग, परिवार
स्वास्थ्य महाशाखा/क्षेत्रिय स्वास्थ्य निर्देशनालय र सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाबीच हुने
सम्झौता पत्रमा समेटनुपर्ने न्यूनतम बुँदाहरू**

(दफा ९(२) सँग सम्बन्धित)

नेपालमा पाठेघर खस्ने समस्याको रोकथाम, उपचार तथा शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्नका लागि स्वास्थ्य सेवा विभाग, परिवार स्वास्थ्य महाशाखा (यसपछि प्रथम पक्ष भनिने) र ..... (यसपछि दोस्रो पक्ष भनिने) का बीच तर्पशिलका न्यूनतम सेवा/शर्तहरू पालना गर्ने गराउने सहमतिका साथ यो सम्झौता भएको छ ।

तर्पशिलः

१. प्रथम पक्ष र दोस्रो पक्षबीच सम्झौता पत्रमा हस्ताक्षर भएपश्चात मात्र दोस्रो पक्षले सेवा सञ्चालन सुरु गर्न सक्नेछ ।
२. सेवाका लागि आवश्यक रकम वढिमा यस निर्देशिकामा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ ।
३. दोस्रो पक्षले सञ्चालन/प्रदान गर्ने सेवाका प्रकार प्राविधिक प्रस्तावमा उल्लेख भई प्रथम पक्षबाट स्वीकृत भएबमोजिम हुनेछन् ।
४. दोस्रो पक्षले सञ्चालन/प्रदान गर्ने सेवाहरू प्राविधिक प्रस्तावमा उल्लेख भई प्रथम पक्षबाट स्वीकृत भएको समय तालिका/अवधि बमोजिम हुनेछ र सोही समय अवधी अनुसार दोस्रो पक्षले सेवा सञ्चालन/प्रदान गर्नुपर्नेछ ।
५. दोस्रो पक्षले सेवा सञ्चालन/प्रदान गरेवापत प्रति इकाई मुल्य अनुसारको जम्मा रकम प्रत्येक महिना प्रथम पक्षले सोधभर्ना उपलब्ध गराउनेछ । सो को लागि निर्देशिका अनुसारको आवश्यक कागजात सोधभर्ना माग गर्नु पर्नेछ ।
६. स्वीकृत प्राविधिक प्रस्तावमा कुनै परिवर्तन वा परिमार्जन वा सेवा सञ्चालन बन्द गर्नपरेमा प्रथम तथा दोस्रो पक्षबीच पुन लिखित सम्झौता भए पश्चात मात्र परिवर्तन वा परिमार्जन वा सेवा सञ्चालन बन्द गर्न सकिनेछ ।
७. दोस्रो पक्षले सञ्चालन/प्रदान गरेका सेवाहरू स्वीकृत प्राविधिक प्रस्ताव अनुसार भए नभएको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण प्रथम पक्ष तथा जि.स्वा.का.ले गर्नेछ ।
८. प्रथम पक्षले कार्यक्रमको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गर्दा निर्देशिकामा उल्लेख भएबमोजिम तथा स्वीकृत प्राविधिक प्रस्ताव अनुसार भएको नपाइएमा प्रथम पक्षले आवश्यक सुधारका लागि सुझाव तथा सल्लाह प्रदान गर्नेछ ।
९. प्रथम पक्षले आवश्यक सुधारका लागि सुझाव सल्लाह प्रदान गर्दा पनि सुधार नआएमा दोस्रो पक्षसँग भएका आर्थिक तथा प्राविधिक सम्झौताहरू प्रथम पक्षले रद्द गर्न सक्नेछ । यसरी रद्द भएमा सो को लगत राखी मन्त्रालयलाई जानकारी दिइनेछ ।
११. दोस्रो पक्षले सेवा प्रवाह गर्दा छनौट भएका ७० प्रतिशत भन्दा बढी सेवा ग्राहीलाई शिविर मार्फत सेवा प्रदान गर्न पाईने छैन ।

११. दोस्रो पक्षले अनुसूचि ८ मा तोकिएबमोजिम मापदण्ड पुरा गर्नु पर्नेछ ।

१२. दोस्रो पक्षले शल्यक्रिया पश्चात फलोअपको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

प्रथम पक्ष

हस्ताक्षरः

नामः

पदः

कार्यालयको नामः

मितिः

प्रथम पक्षको तर्फबाट साक्षी

हस्ताक्षरः

दोस्रो पक्ष

हस्ताक्षरः

नामः

पदः

संस्थाको नामः

मितिः

दोस्रो पक्षको तर्फबाट साक्षी

हस्ताक्षरः

नामः
पदः
कार्यालयको नामः
मितिः

नामः
पदः
संस्थाको नामः
मितिः

अनुसूची-द
सेवा प्रदान गर्ने सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाहरूको न्यूनतम मापदण्ड
(दफा १०, ११(१) र १२(७) सँग सम्बन्धित)

१. शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थाहरू
- २.१ शल्यक्रिया सेवा प्रदान गर्ने वा गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नियमित रूपमा निम्न आधारभूत सेवाहरू हुनु पर्नेछः
- (क) चौबिसै घण्टा आकस्मिक मातृ तथा नवशिशु स्वास्थ्य सेवा ।
- २.२ शल्यक्रिया प्रदान गर्न देहायका न्यूनतम जनशक्ति भएको हुनुपर्नेछः
- (क) चिकित्सकहरूः
स्त्रीरोग विशेषज्ञ	-२ जना
एनेस्थेसियोलोजिष्ट	-१ जना
एनेस्थेसिस्टिक्स सहायक	-२ जना
मेडिकल अफिसर	-४ जना
- (ख) नर्सः
दक्ष/तालिम प्राप्त नर्स	-५ जना
- (ग) प्राविधिक/प्रशासनिकः
ल्याब टेक्नीसियन	-२ जना
रोडियो टेक्नोलोजिष्ट	-१ जना
रेडियोग्राफर	-१ जना
परामर्शदाता	-१ जना
कम्प्युटर सहायक/तथ्याङ्क सहायक	-१ जना
सहयोगी	-२ जना
प्रशासन/लेखा	-२ जना
इलेक्ट्रिसियन	-१ जना
डाइभर	-१ जना
- २.३ निदान सम्बन्धी सेवाहरू
- (क) प्रयोगशालाः
बायोकेमेष्ट्रि
हेमाटोलोजी
रक्त संचार

अनुसूची-९
पाठेघर खस्ने समस्याको सेवामा गरिने अनुगमन चेकलिष्टको नमूना
 (दफा १५(३) सँग सम्बन्धित)

अनुगमनकर्ताको नाम:

अनुगमन गरिएको संस्थाको:

पद:

मिति:

नाम, ठेगाना:

क.	सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थामा/शिविरमा		
१.	अस्पताल वा शिविरबाट परिक्षण सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या		
२.	रिड, पेसरी सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या		
३.	शल्यक्रिया सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या		
४.	शल्यक्रिया हुन नसकी रिफर गरिएका महिलाको संख्या		
ख.	अनुगमनको क्रममा देखापरेका समस्याहरू		
	१.	२.	
	३.	४.	
ग.	समाधानका लागि सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाहरूद्वारा गरिएका प्रयासहरू		
	१.	२.	
	३.	४.	
घ.	सेवा प्रदायक स्वास्थ्य संस्थाबाट प्राप्त सुभाव/सल्लाह		
	१.	२.	
	३.	४.	
ङ.	अनुगमनकर्ताद्वारा सुभाव/सल्लाह		
	१.	२.	
	३.	४.	
च.	डिस्चार्ज पछाडी फलोअप सेवा प्राप्त	गरेको	नगरेको
छ.	सेवाग्राही महिलासँगको अन्तर्वार्ता		
१.	डिस्चार्जको समयमा उपचार खर्च रकम	पाएको	नपाएको
२.	सेवाग्राही महिलाहरू सेवाबाट सन्तुष्ट	भएको	नभएको
३.	गुणस्तरीय सेवा प्रदान	गरेको	नगरेको

अनुगमनकर्ताको

हस्ताक्षर:

अनुगमन गरेको मिति:

नाम:

संस्थाको नाम:

पद:

(गुणस्तरीय सेवा प्रदान गरे नगरेको तथा सेवाग्राही महिलाहरू सेवाबाट सन्तुष्ट भए नभएको यकिन गर्नका लागि केही सेवाग्राही महिलासँग अन्तर्वार्ता लिनुका साथै दक्ष चिकित्सकबाट नमूना सर्वेक्षण गर्ने ।)

अनुसूची-१०

विभिन्न तहहरूबाट गरिने अनुगमनका सूचक र तरिकाहरू

(दफा १५(३) सँग सम्बन्धित)

अनुगमन गर्ने संस्था	अनुगमन गरिने सूचकहरू	अनुगमनका तरिकाहरू	अनुगमन गर्ने समयतालिका
परिवार स्वास्थ्य महाशाखा	<ul style="list-style-type: none"> सेवाप्रदायक संस्थाले निर्धारित मापदण्ड पूरा गरे वा नगरेको Operation Theatre को व्यवस्थापन गुणस्तरीय भए/ नभएको शल्यक्रिया पश्चात Post Operative सेवा उपलब्ध भए/ नभएको सेवाको व्यवस्थापन राम्रो भए/नभएको सेवाग्राही महिलाहरू सेवाबाट सन्तुष्ट भए/नभएको गुणस्तरीय सेवा प्रदान गरे/नगरेको क्षेत्रबाट अनुगमनकर्ता गए/नगएको स्थानीय स्वास्थ्य संस्था/स्वास्थ्यकर्मी/अन्य निकायसंग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको 	<ul style="list-style-type: none"> आफै सहभागी भएर चेकलिष्ट रेकर्ड स्वास्थ्यकर्मीसंग भेटघाट स्थानीय निकाय/संस्थासंग भेटघाट सेवाग्राही महिलासंग भेटघाट Exit Interview Sample Case Examination 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक शिविर चल्नेबेला शिविर सम्पन्न भएपश्चात अस्पतालमा प्रत्येक २ महिनामा एक पटक
क्षेत्रीय स्वास्थ्य सेवा निर्देशनालय	<ul style="list-style-type: none"> सेवाप्रदायक संस्थाले निर्धारित मापदण्ड पूरा गरे वा नगरेको स्थानीय स्वास्थ्यकर्मीलाई तालिम दिए/नदिएको स्थानीय स्वास्थ्य संस्था/स्वास्थ्यकर्मी/अन्य निकायसंग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको अस्पताल वा शिविरमा प्रयाप्त चिकित्सक, नर्स भए/नभएको Operation Theatre को व्यवस्थापन गुणस्तरीय भए/ नभएको अस्पताल वा शिविरबाट परिक्षण सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या रिड, पेसरी सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या शल्यक्रिया सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या शल्यक्रिया पश्चात Post operative सेवा उपलब्ध भए/ नभएको सेवाका लागि उपचार खर्च रकम भुक्तानि डिस्चार्जको बेला दिए/नदिएको सेवाको व्यवस्थापन राम्रो भए/नभएको सेवाग्राही महिलाहरू सेवाबाट सन्तुष्ट भए/नभएको केन्द्रबाट अनुगमनकर्ता आए/नआएको 	<ul style="list-style-type: none"> आफै सहभागी भएर चेकलिष्ट रेकर्ड स्वास्थ्यकर्मीसंग भेटघाट स्थानीय निकाय/संस्थासंग भेटघाट सेवाग्राही महिलासंग भेटघाट Exit Interview 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक शिविर चल्नेबेला शिविर सम्पन्न भएपश्चात अस्पतालमा प्रत्येक १ महिनामा एक पटक

अनुगमन गर्ने संस्था	अनुगमन गरिने सूचकहरू	अनुगमनका तरिकाहरू	अनुगमन गर्ने समयतालिका
जिल्ला जनस्वास्थ्य/स्वास्थ्य कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> • सेवाप्रदायक संस्थाले निर्धारित मापदण्ड पूरा गरे वा नगरेको • चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको • IEC Materials प्रयाप्त मात्रामा वितरण गरे/नगरेको • स्थानीय संचार माध्यमबाट सूचना प्रवाह गरे/नगरेको • स्थानीय तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको संख्या • स्थानीय स्वास्थ्य संस्था/स्वास्थ्यकर्मी/अन्य निकायसंग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको • अस्पताल वा शिविरबाट परिक्षण सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या • रिड, पेसरी सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या • शल्यक्रिया सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या • शल्यक्रिया हुननसकि रिफर गरिएका महिलाको संख्या • केन्द्र वा क्षेत्रबाट अनुगमनकर्ता आए/नआएको 	<ul style="list-style-type: none"> • आफै सहभागि भएर • रेकर्ड • स्वास्थ्यकर्मीसंग भेटघाट • सेवाग्राही महिलासंग भेटघाट • अन्तर्वार्ता • रेडियो/टि.भि तथा अन्य कार्यक्रम सुनेर/हेरेर 	<ul style="list-style-type: none"> • तालिम चलनपुर्व • तालिम चलिरहेको बेला • शिविर चलनपुर्व • प्रत्येक शिविर चल्नेबेला • शिविर सम्पन्न भएपश्चात
प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	<ul style="list-style-type: none"> • सेवाप्रदायक संस्थाले निर्धारित मापदण्ड पूरा गरे वा नगरेको • स्थानीय स्वास्थ्यकर्मीले तालिम प्राप्त गरे/नगरेको • चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको • IEC Materials प्रयाप्त मात्रामा वितरण भए/नभएको • स्थानीय संचार माध्यमबाट सूचना प्रवाह भए/नभएको • प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र/स्वास्थ्यकर्मी/अन्य निकायसंग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेको • Screening Camp बाट सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या • रिड, पेसरी सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको संख्या • शल्यक्रियाका लागि रिफर गरिएका महिलाको संख्या 	<ul style="list-style-type: none"> • आफै सहभागि भएर • सेवाग्राही महिलासंग भेटघाट • रेडियो/टि.भि तथा अन्य कार्यक्रम सुनेर/हेरेर • समुदायका मानिससंग भेटघाट गरेर 	<ul style="list-style-type: none"> • तालिम चलनपुर्व • तालिम चलिरहेको बेला • शिविर चलनपुर्व • प्रत्येक शिविर चल्नेबेला • शिविर सम्पन्न भएपश्चात

अनुगमन गर्ने संस्था	अनुगमन गरिने सूचकहरू	अनुगमनका तरिकाहरू	अनुगमन गर्ने समयतालिका
समुदाय/गा.बि.स	<ul style="list-style-type: none"> • सेवाप्रदायक संस्थाले निर्धारित मापदण्ड पूरा गरे वा नगरेको • स्थानीय तहमा तालिम संचालन भए/नभएको • IEC Materials प्रयाप्त मात्रामा वितरण भए/नभएको • चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरे/नगरेका • स्थानीय संचार माध्यमबाट सूचना प्रवाह प्रयाप्त मात्रामा भए/नभएको • प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र/स्वास्थ्यकर्मी/गा.बि.स तथा अन्य निकायसंग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन गरे/ नगरेको • महिलालाई सेवा प्राप्त गर्न कठिनाई भए/नभएको • सेवाग्राही महिलाहरू सेवाबाट सन्तुष्ट भए/नभएको • केन्द्र, क्षेत्र, जिल्ला वा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रबाट अनुगमनकर्ता आए/नआएको 	<ul style="list-style-type: none"> • आफै सहभागि भएर • समुदायका मानिससंग भेटघाट • सेवाग्राही महिलासंग भेटघाट • रेडियो/टि.भि तथा अन्य कार्यक्रम सुनेर/हेरेर • छलफल/विमर्श • 	<ul style="list-style-type: none"> • शिविर चल्नुपूर्व • प्रत्येक शिविर चल्नेबेला • शिविर सम्पन्न भएपश्चात

द्रष्टव्य: केन्द्र र क्षेत्रबाट हुने अनुगमनले रोकथाम तथा शल्यक्रिया द्वै प्रकारका सेवाको अनुगमन गर्नेछ भने जिल्ला, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र र गा.बि.स/समुदाय तहबाट हुने अनुगमनले विशेषत रोकथाममुलक सेवाको अनुगमन गर्नेछ ।

अनुसूची-११
सेवाको पारदर्शिता फाराम
(दफा १७ सँग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्थाको नाम : .....

ठेगाना (जिल्ला, गा.वि.स, न.पा, वडा.नं):.....

सेवा अवधी : ..... देखि ..... सम्म

क्र.स	सेवाग्राही महिलाहरुको नाम	मूल दर्ता नं	सम्पर्क फोन नं.	ठेगाना (जिल्ला, गा.वि.स, न.पा, वडा.नं)	सेवाको विवरण	सेवा प्रदान गरेको मिति	बुभ्केको रकम रु.	कैफियत

प्रमाणित गर्नेको

नाम: .....

मिति:.....

पद: .....

हस्ताक्षर:.....

संस्थाको छाप:.....

नोट : यो ढाँचामा तयार पारिएको पारदर्शिता फाराम प्रत्येक महीना सूचना पाटीमा /सार्वजनिक स्थानमा टाँस गर्नुपर्नेछ ।

पाठेघर खस्नबाट रोकथामका उपायहरु

पाठेघर आफ्नो सामान्य स्थानबाट तल खस्नु वा भर्नुलाई पाठेघर खसेको भनिन्छ । ठाउ अनुसार यसलाई विभिन्न नाम दिने गरिएको छ । आङ्ग खस्नु, चेलाघर भर्नु, ठेउ भर्नु ।

- केटीको उमेर २० वर्ष पुगेपछि मात्र विवाह गर्ने
- नियमित रुपमा गर्भ जांच गराउने
- दक्ष प्रसूति कमिबाट सुत्केरी गराउने
- सुत्केरीलाई प्रशस्त आरामको व्यवस्था गर्ने र पौष्टिक खाना खान दिने
- गत्तै काम सुत्केरीलाई नगराउने
- सुत्केरीलाई टुक्रुक्क नवसाउने
- दई भन्दा वढि सन्तान नजन्माउने